

Kriminalisztika, büntetőjog, kriminológia

Absztrakt

A szerző a kriminalisztika néhány fontos kérdését tárgyalja egyéb tudományterületekhez való viszonyának tükrében. Azt hangsúlyozza, hogy a kriminalisztika, mint viszonylag fiatal tudomány, csak a törvények uralma keretében működhet megfelelően. Hozzájárulhat a döntések megalapozásához tudományos igényű eljárásokkal és objektív bizonyítékokkal. Néhány megnyilvánulás azonban megkérdőjelezhető mind alkotmányos, mind pedig gyakorlati oldalról. A poligráf, a taktikai blöff és a leplezett eszközök alkalmazása elnyomja a személyiségi jogokat. A kriminalisztika és a kriminológia közötti különbség a szerző szerint érdeklődési területükben van. Az előbbi mindenekelőtt az egyes bűncselekményekre összpontosít, míg a kriminológia a problémák szélesebb körével foglalkozik: a kriminalitásnak a társadalmat érintő kérdéseivel. Az eljárási igazságosság jobb megértése segíthet a két tudomány közötti híd megépítésében.

Kulcsszavak: kriminalisztika, büntetőjog, kriminológia, alkotmányosság, poligráf, leplezett eszközök, eljárási igazságosság

Abstract

Criminalistics, penal law, and criminology

The author discusses some important problems of criminalistics as they relate to other disciplines such as penal law and criminology. It is emphasized that criminalistics, as a relatively young part of the sciences, may only function within the framework of the Rule of Law. It can contribute to the reasoning of decisions using scientifically based procedures and objective pieces of evidence. However, some activities can be challenged both on constitutional and practical grounds. Polygraph, tactical bluff, and special investigative methods are measures that suppress personality rights. The difference between criminalistics and criminology is in their focus of interest. The former mainly addresses individual crimes while criminology deals with a wider scope of problems for society related to offending. A better understanding of procedural justice could bridge the gap.

Keywords: criminalistics, penal law, criminology, constitutionality, polygraph, special investigative methods, procedural justice

* Prof. em. Dr. Korinek László, akadémikus, tudományos tanácsadó, OKRI. ORCID: 0000-0002-7037-3908.

Előzmények

A modern bűnügyi nyomozástan viszonylag fiatal diszciplína. Nem vitatható, hogy az emberek – így az igazságszolgáltatás gyakorlói – már régóta próbálkoznak a bűncselekmények mögött meghúzódó valóság feltárásával. A tudományok fejlődése azonban a középkor végéig nem tette lehetővé az elkövetők megbízható azonosítását, az objektív bizonyítást. Voltak törekvések a tények alapos feltárására, de a hit sem volt nélkülözhető a bűnösség kimondása során. (FENYVESI, 2016)

Az alkalmazható ismeretek hiányán túl nyilvánvalóan szerepet játszott a felderítés, valamint a bizonyítás elmaradottságában az, hogy a bűn üldözésének nem kizárólagos funkciója a valóság megismerése. A boszorkányságot nem lehet tudományosan igazolni. A szimbolikus igazságszolgáltatásnak megvan a maga társadalmi szerepe, az embereket akkor is meg lehet nyugtatni, ha nem feltétlenül az igazi tettetést sújtja a büntetés. A bűnbakkal (*Priigelknabe*) szembeni fellépés is valamiféle egyensúlyt teremtett az elkövetett rosszcsелеkedet és az elvárt rend között. Az pedig magától értetődik, hogy a tudás hiányát hittel pótolták.

A XVIII–XIX. századra megjelent az igény és a lehetőség is a bűnüldözés új alapokon történő folytatására. A tudományos haladás mellett fontos tényező volt az a felismerés, hogy a társadalomra veszélyes magatartások visszaszorításának nem a brutális büntetés, hanem a kellő időben történő, elkerülhetetlen felelősségre vonás a legjobb eszköze. (BECCARIA, 2012) Ez óhatatlanul a felderítésre és a bizonyításra fordította a büntetőhatalom ágenseinek a figyelmét. Már a XVI. századtól kezdődően – nem előzmények nélkül – elterjedt a halál okának boncolás és orvosi vizsgálat segítségével történő megállapítására irányuló eljárás. A továbbiakban a toxikológia területén is jelentős eredmények születtek. *Hans Gross* 1893-ban megjelent kötetének címében már a *kriminalisztika* fogalma is szerepel (FENYVESI, 2016: 16)

A kriminalisztika tárgyának bővülése

Egyet lehet érteni azzal a megállapítással, hogy a bűnfelderítés tudománya és gyakorlata ma már eredeti rendeltetésénél szélesebb körre terjed ki: a szabálysértések, de még közigazgatási ügyek körülményeinek a tisztázásában is van szerepe. Mégpedig azok igényeinek a kiszolgálása révén. (PETRÉTEI, 2021) A bűnügyi tudományok rendszerében a kriminalisztika sajátos kapcsolatban áll a többi kutatási területtel. (FENYVESI, 2022) A viszony elvileg rendezett, hiszen a büntetőeljárás és a többi processzus sikerét kell biztosítani a kriminalisztikának.

Azok pedig az anyagi szabályokhoz, végső soron természetesen az Alaptörvényhez igazodnak.

A bűnüldözés a hagyományos felfogásban az elkövetett cselekmények felderítését, a tettes és a részesekek azonosítását jelenti. Ehhez igazodott a diszciplína és a hozzá kapcsolódó gyakorlat fegyvertára. Kétségtelenül jelen volt a megelőzés szándéka is, amit a klasszikus felfogásban a biztos és gyors felelősségre vonással, a büntetés elkerülhetetlenségével kívántak elérni. Ennek érdekében a cselekmények körülményeinek a megismerése mellett az elkövetők megtalálása és azonosítása tett szert kiemelkedő jelentőségre. Annál inkább, mivel az aktív veszélyes bűnözők – legalább időleges – elszigetelése a társadalomtól az egyéni prevenció eszköze is volt.

A XX. században jelentős változások következtek be a közhatalom és a kriminalitás viszonyában. Egyre jobban terjedt az a felfogás – mind az elméletben, mind pedig a gyakorlatban –, amely szerint az elkövetett bűncselekményekre való következetes reagálás nem elegendő. Tegyük hozzá: már csak azért sem, mert az ideális helyzet soha nem következett be, a rejtett bűnüldözés a társadalom életének velejárója maradt. A kriminálpolitika figyelme a szélesebb értelemben vett megelőzés felé fordult. A büntetés helyett a felügyelet, az emberek fegyelmzése kapott hangsúlyt. (FOUCAULT, 1990)

A későbbiekben az emberek biztonsági problémáinak és igényeinek a felismerése erősítette a hagyományos bűnüldözés eszköztárának bővítését és szerepének a módosulását. Az *Ulrich Beck* nevéhez kötődő, a XX. század végén megjelent kockázattársadalom-felfogás az emberek szorongását, ezen belül a bűnüldözéstől való félelmét hangsúlyozza. A biztonság védelmére irányuló tevékenységnek is az emberek felé kell fordulnia. Hagyományosan az állam, a nemzet oltalmazása volt az elsődleges cél, a közhatalom pedig e biztonság birtokában szolgáltatta az emberek számára a támadásoktól való védelmet. A kockázattársadalomban a veszélyek forrásai sokfélék, miként a védelem intézményei is – beleértve a magánbiztonsági szolgáltatókat –, nem lehet leegyszerűsíteni a dolgot valamiféle külső fenyegetettségre. (BECK, 2003: 539–540) Éppen ezért az ilyen együttélésben a közhatalomnak az emberek tényleges vagy vélt (a félelem általában nem igazodik a tényleges veszélyeztetettséghez, de fontos tényező) biztonsági szükségleteire kell reagálnia.

Mindezek a folyamatok jelentős hatást gyakoroltak a bűnüldözésre, azonban keresztül pedig a kriminalisztikára is. Konkrét példaként említhetjük az áldozatvédelem és a vagyonszerzés felerősödött szempontjait, amelyeknek érvényesülniük kell már a bűncselekmények felderítésének a folyamatában is.

Új jelenség az úgynevezett „előrelátó rendőrség” (*predictive policing*) modellje, ami az elnevezésével összhangban a korábbi tapasztalatok alapján prekriminális adatgyűjtést, sőt beavatkozást tesz lehetővé. A modell azon alapul, hogy adatokat gyűjtenek széles körből nagy mennyiségben, azokat elemzik, az eredményeket pedig felhasználják a jövőben várhatóan bekövetkező bűncselekmények előrejelzése, megakadályozása és a rájuk való reagálás érdekében (PEARSALL, 2010). Az elkövetett cselekmény, sőt a gyanú hiányában megvalósuló, súlyos jogkorlátozással járó hatalmi beavatkozásra példa a magyar büntetőeljárásban intézményesített előkészítő eljárás¹ is. Akkor lehet lefolytatni, ha még bűncselekményi gyanú sincs, hiszen éppen annak fennállását vagy hiányát próbálják megállapítani. A megelőzés tehát ebben az esetben cél, de a felderítés nagymértékű hasonlóságot mutat a már elkövetett bűncselekmények megismerésére irányuló folyamattal. A kriminalisztikai tudásanyagot szinte egy az egyben fel lehet – és nyilván fel is kell – használni az előrelátó rendőri működésben.

Mindezek alapján elmondható, hogy a kriminalisztika megelőzési szerepe nem elsődleges, de egyre fontosabb. *Fenyvesi Csaba* szerint a szorosabb értelemben vett üldözés helyébe az előzetes csapást jelentő prevenció lép. Szerinte ebben reménykedhet minden egészséges érzületű, becsületes polgár. A nyomok követése helyett azok létrejöttének az elkerülése kívánatos. (FENYVESI, 2021b) A helyzet és a trend megállapítása helyes, az értékeléssel azonban nem lehet egyetérteni.

A kriminalisztika és a társadalom, az alkotmányosság kérdése

Kicsit leegyszerűsítve, de nem eltorzítva a dolgot, adódik a kérdés: megengedhető-e egy alkotmányos demokráciában az „előzetes csapás”, vagyis a ténylegesen büntető hatású beavatkozás a még el nem követett bűncselekmények miatt, azok megelőzésére hivatkozva. A büntetés jogkorlátozás, azon belül kétségtelenül értékelhető a kegyetlen fizikai megtorlások háttérbe szorulása. Aggályos azonban a közhatalom fokozódó érdeklődése az emberek tudata, tervei, vágyai iránt. A klasszikus, hagyományos bűnüldözés még inkább az igazságszolgáltatás vezérlő elve, hogy az embert azért érheti joghátrány, amit ténylegesen elkövetett. A gondolat mentes az állami beavatkozás alól. A kriminalitás elleni kiterjesztett védekezés azonban szükségképpen átlépi ezt a garanciális határt. A technikai fejlődés vívmányait a célszemélyek szándékainak a megismerésére is felhasználják. Logikusan adódik a következtetés: nem szabad

¹ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) 339–340. §

megvárni a romboló magatartás bekövetkezését, be kell avatkozni a nagyobb kár, esetleg tömeges tragédia megakadályozása érdekében. A megelőzés azonban esetenként nagyobb jogi és tényleges hátrányt jelenthet a potenciális elkövető számára, mint akár egy büntetőítélet következménye.

Példaképpen említhető a terrorizmus megelőzésének, megakadályozásának a gyakorlata. A halálbüntetést nem alkalmazó Egyesült Királyságban évezretdünk első évtizedében olyan iránymutatást adtak a rendőröknek, hogy öngyilkos terrortámadás veszélyének észlelésekor a leendő elkövető fejlődése mutatkozik alkalmas eszköznek a cselekmény megakadályozására. Ez volt a „shoot to kill”, vagyis a „lőjünk, hogy megöljük” politikája, amit egyébként ma már nem követnek. Ennek az egyik oka a Stockwell metróállomáson bekövetkezett, tragikus tévedés miatti emberölés.

2005. július 22-én a londoni rendőrök halálos lövést adtak le Jean Charles de Menezes brazil állampolgárra, aki fegyvertelen volt, semmiféle robbanószert vagy robbanóanyagot nem tartott magánál. Terroristákkal semmilyen kapcsolatban nem állt. A magyarázat: hasonlított egy ismert terroristára. (IPCC, 2006)

Az emberi élet védelmének szükségességét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Köztudomású tény, hogy a fejlett demokráciák többségében még nagyfokú gondossággal, körültekintéssel lefolytatott eljárások végén sem lehet halálos ítéletet kimondani. Ezért különösen aggályos, hogy a megelőzés, a bűncselekmények megakadályozása körében lehetőség van az emberi élet törvényes elvételére, csekély és jórészt ellenőrizhetetlen biztosítékok megléte mellett. Az említett brit eseten túlmenően hivatkozhatunk a rendőrségről szóló hatályos magyar törvény² 54. § (1) bekezdésének g) pontjára, amely szerint lőfegyver alkalmazható az emberi élet kioltását szándékosan elkövető elfogására, szökésének megakadályozására. Az Alkotmánybíróság 9/2004. (III. 30.) AB határozatában elfogadhatónak tartotta ezt a lehetőséget, annak ellenére, hogy megállapította:

„[E]lőfordulhat, hogy a rendőr azzal szemben használ lőfegyvert, aki korábban – a rendőr tudomása ellenére – nem oltott ki emberi életet. A törvényi felhatalmazás ellenben egyértelmű, mert az Rtv. 52. § (1) bekezdés értelmében a lőfegyver-használati jog a rendőrt csak az Rtv.-ben foglaltak szerint illeti meg. Ennek megfelelően a lőfegyverhasználat jogszerűsége a konkrét esetekben csak akkor áll meg, ha a rendőr minden kétséget kizáróan tudja – a körülményekből egyértelműen következik – hogy az a személy, akire rálő, korábban embert ölt.”

A tévedés lehetősége nagyfokú óvatosságra kell hogy intsen. A technikai fejlődés egyre jobb lehetőségeket kínál az objektív bizonyításra már a bűncselek-

² 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről (a továbbiakban: Rtv.)

mény bekövetkezése előtt is, de a melléfogást nem tudja minden körülmények között megakadályozni. Még a legmegbízhatóbb arcfelismerő rendszer is hibázhat. Ezért az automatikus következmények alkalmazását csak kellő kontroll mellett lehet megengedni. Példaképpen említhető az a kínai eset, amelyben egy nagyvállalat köztisztelőben álló vezetőjét állították pellengérré azzal, hogy átment az úttesten piros lámpánál. Utóbb kiderült: egy autóbusz oldalán szerepelt a képe, azt érzékelte a kamera, a jármű pedig éppen a zebrán haladt át. Az arc felismerése tehát pontos volt, a beavatkozás azonban igazságtalan. (BERTA, 2018)

A kriminalisztika és az eljárási jogok

Finszter Géza alappal kapcsolta össze a kriminalisztika történelmileg kései megjelenését, hogy a valóság megismerésének szükséglete a leghatározottabban a szabad piacgazdaság igénye, amelynek a közjogra gyakorolt hatásai csak a XIX. századra értek meg.

„A polgári jogállam célnak tekinti a társadalomnak a bűntől való megóvását, érvényesül a joguralom, a jogrend jogsértő módon nem védelmezhető, nincs mindenáron való jogérvényesítés, és a bűnüldözés kudarcaiért az államnak kell vállalnia a felelősséget. »Az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradván valósulhat meg.« [9/1992. (I. 30.) AB határozat].” (FINSZTER, 2020: 597)

Ezek értelemszerűen az eljárásjogokon keresztül érvényesülnek.

A kriminalisztika tehát a jogállammal összefüggésben jelent meg, annak kezei között tud érvényesülni. Ezt is figyelembe kell venni akkor, amikor például a megelőzés jelentőségét hangsúlyozzuk.

Az említett három esetben (a londoni metrón leadott halálos lövés, a szándékos emberölés elkövetőjével szemben engedélyezett lőfegyver-használat, valamint az arcfelismerési tévedés) úgy is fel lehet fogni a hibás döntést, illetőleg annak lehetőségét, hogy a kriminalisztika eredményeinek és gyakorlatának a mellőzése jelentette, jelentheti a kudarc fő okát. A rendészeti, bűnmegelőzési beavatkozások előtt ugyanis nincs lehetőség alapos vizsgálódásokra. Pedig az emberi élet vagy becsület védelme megkövetelné a kellően megfontolt döntést. A rendőrségi törvényből hivatkozott felhatalmazás esetében például a rendőr kétséget kizáró tudása a feltétel. Ez azonban egy demokratikus jogállamban elfogadhatatlan egy lefolytatott büntetőeljárás kiváltására. A tévedés kizárását célzó jogszabályi garanciákon túlmenően a felderítés tudománya is garanciákat dolgozott ki. (KOVÁCS et al., 2022) Ezek mellőzésével megállapítani az ember-

ölés elkövetését, ráadásul a szándékosság távolról sem egyszerű kérdését is megoldottnak tekintve, enyhén szólva is megengedhetetlen. Olyan tragikus következményekre vezethet, mint a londoni metróállomáson bekövetkezett végzetes rendőri tévedés. Egyébként a kínai arcfelismerő rendszer hibájából adódó meghurcoltatás sem következhetett volna be, ha kriminalisztikai módszereket alkalmazó eljárást folytatnak le. Nyilvánvalóan lehetett volna ellenőrizni az érintett személy tartózkodási helyét a felvétel készítésének idején, de elképzelhető, hogy egy szélesebb spektrumú kép (a forgalomról) is elegendő lett volna a helyzet tisztázásához.

Az itt hivatkozott példák – és még továbbiakat is bőven lehetne említeni – megerősítik Finszter Gézának a kriminalisztika és a törvények uralma közötti kölcsönös feltételezettségre vonatkozó megállapítását. A bűnfelderítés tudományának a hatalmi beavatkozásokat megelőző döntéshozatali folyamatból való kirekesztése szükségszerűen növeli a kudarc valószínűségét, ami egyben az esetek döntő többségében az emberi jogok súlyos sérelmét is okozza.

Megjegyzendő, hogy a törvényes eljárások lefolytatása sem automatikusan eredményezi a kriminalisztika garanciális értékeinek az érvényesülését. Jogi normák, de kriminalisztikai alaptételek figyelmen kívül hagyása is hozzájárulhat a téves bírói ítéletek megszületéséhez. Az egyik gyakran előforduló eset a felismerések nem megfelelő kezelése, az arra irányuló eljárás szabályainak a megsértése. A súlyos bűncselekmények miatt elítéltek utólagos felmentésére irányuló amerikai Innocence Project keretében elemzik az igazságszolgáltatás tévedéseinek okait is. Az egyik legfontosabb megállapítás, hogy az esetek több mint 70 százalékában a hibás felismerések vezettek ártatlan személyek büntetőjogi felelősségének a megállapítására. (KORINEK, 2023b: 126–128) Fontos megjegyezni, hogy az ártatlanul elítéltek büntetésének töltése idején tipikusan szabadlábon van az igazi bűnöző, akár gyilkos is. Ez volt a helyzet például Magyarországon Kaiser Ede ténylegesen életfogytig tartó fegyházba küldésének idején is.

Ebből következik, hogy a felismertetés és annak formalizált módozata: a felismerésre bemutatás alkalmával a legszigorúbban be kell tartani a törvényes előírásokon túl a kriminalisztika ajánlásait is. Az emberölések nyomozásáról írt könyv szerzői a felderítés sikerének érdekében is elengedhetetlennek tartják, hogy ennek a cselekménynek nem lehet célja a bűnüldözés feltételezéseinek az igazolása, a valóság megismerése az egyetlen elfogadható törekvés. Éppen ezért sarkalatos kérdés a befolyásmentesség. (KOVÁCS et al., 2022: 225)

Sajnálatos módon a jogalkalmazás gyakran figyelmen kívül hagyja a kriminalisztika szakmai követelményeit, néha még a jogszabályok garanciális előírásait is. Példaképpen említhető a több ügyben (így a móri bankrablás nyomozása

során is) alkalmazott ismételt felismeretés. Ha egy felismerő személy – rendszerint tanú – valakit már látott, akkor hajlamos arra, hogy azonosítsa a kiválasztandó emberrel. Ez különösen így van, ha egyszer már meg is jelölte ismertként. Súlyosan kifogásolható, ha a terheltet (különösen, ha egy van az adott ügyben) a tárgyalóteremben ismertetik fel. Nyilvánvaló, hogy a vádlottak padján – adott esetben bv. örök társaságában, bilincsből – ülő ember kiválasztása enyhén szólva is legalább a helyzetből adódó befolyás alatt történik. Ugyanakkor van rá példa, hogy az ilyen felismerést terhelő bizonyítékként értékeli a bíróság, valójában azért történik a kérdés feltétele a tárgyalóteremben megjelent személynek.

A Fővárosi Ítéltábla mint másodfokú bíróság a 16.Bf.212/2017/71. számon hozott határozatában az ítélet megalapozására rögzítette az indokolásában:

„7. sz. tanú a nyomozás során tartott felismerésre bemutatáskor két alkalommal határozottan kiválasztotta a vádlottat [...] Az elsőfokú eljárásban tartott tárgyaláson is felismerte a vádlottban azt a személyt, akit akkor a lépcsőházban látott, mint mondta, arra emlékszik, hogy gyönyörű szép kék szeme volt, mert az világtított, illetve, hogy a szája is kint volt a maszkból. A megismételt másodfokú eljárás során tartott tárgyaláson is fenntartotta, hogy szerinte a vádlott volt az, kivel találkozott a lépcsőházban.”

Fel sem merült a bírói mérlegelésben a kétszeri bemutatás és a két tárgyalótermi azonosítás befolyásoltságának a lehetősége.

Fenyvesi Csaba részletesen bemutatta a felismerésre bemutatások típushibáit, konkrét esetekre is hivatkozva. (FENYVESI, 2021a) Ilyen például a felismerő személy kihallgatása során az észlelés körülményeire vonatkozó kérdések tisztázatlanul hagyása, a szükséges figyelmeztetések elmaradása stb. A szerző figyelmet érdemlő javaslatokat is megfogalmazott a hiányosságok kiküszöbölésére.

A kriminalisztika garanciális értékének a teljes kiiktatása is napirenden van. Ahogyan arról szó volt, e tudomány a törvények uralmának általános elvként történt elfogadása idején jelent meg, és azóta nagyban segítette a bűnüldözés eredményességét. A kudarcok igen gyakran éppen a felderítés tudományos követelményeinek a megsértéséből, ennek a szempontnak a mellőzéséből erednek. Megjelentek olyan elképzelések is, amelyek szerint egyáltalán nincs szükség az alkotmányos és jórészt bizonyítottan célravezető eljárások lefolytatására, azok részben vagy egészben történő kiiktatása mellett is érhetők el eredmények.

A terrorizmust és a szervezett bűnözést sokan – főleg politikusok, de egyes szakemberek is – olyan fenyegetésnek tartják, ami feljogosítja a hatalmat a kivételes megoldások alkalmazására. Ez a *securitization* (biztonságiasítás) technikája,

amivel kivesznek egyes viszonyokat és eljárásokat az alkotmányos rendből, és hangsúlyozottan időlegesen megengedik a normál folyamatoktól eltérő kezelést. Ez adott esetben lehet indokolt, de szükségszerűen vadhajtásokat is produkál.

Ilyennek tekinthető például a kínvallatás intézményesítésére irányuló törekvés a legsúlyosabb törvénysértések megelőzése, megakadályozása céljából. Ez a módszer a kriminalisztika megjelenése előtti időkben volt elterjedt, nem is egyeztethető össze a felderítés tudományának tételeivel. Az emberi méltóság kirívó megsértése mellett arra kell rámutatni, hogy a tortúra alkalmatlan eszköz az igazság megismerésére. Elegendő utalni arra, hogy az emberek sanyargatásával megszerzett beismerő vallomások tömegesen szerepeltek a boszorkány-ügyek bizonyítási anyagában. Márpedig a jelenlegi tudásunk szerint boszorkányok nincsenek, tehát az így kikényszerített nyilatkozatok nem feleltek meg a valóságnak. A fájdalomtól szabadulni kívánó ember bármit beismer, de az ilyen nyilatkozatnak nincs valóságos bizonyító ereje. Ezért a kegyetlenség és embertelenség mellett a kriminalisztika alaptételeinek való ellentmondás miatt sem fogadható el a fizikai erőszak – vagy akár csupán az azzal történő fenyegetés – vallomások kicsikarására.

Az emberi méltóság megsértését – a kínzást, kínvallatást – abszolút módon tiltja az Alaptörvény és a nemzetközi jog, amellelt kriminalisztikai szempontból is elvetendő. Ennek ellenére van arra példa, hogy ezen szabályt nem csupán egyedi esetekben, hanem intézményesen megsértik, méghozzá nemcsak a törvények uralmát illetően kevésbé fejlett országokban, hanem például az Egyesült Államokban is. (SSCI, 2014) A szakirodalomban sem ritka az olyan törekvések támogatása és elméleti megalapozása, amelyek a legsúlyosabban társadalomra veszélyes magatartások elleni küzdelemben megengednék, sőt el is várnák az információk megszerzése érdekében alkalmazandó fizikai erőszakot (lásd például DERSHOWITZ, 2002; BRUGGER, 2000).

Feszültségek a kriminalisztika és az alkotmányos büntetőjog között

Az a tény, hogy a bűnfelderítés tudománya a joguralom megszilárdulása idején bontakozott ki, nem jelent totális harmóniát a büntetőjoggal, mindenekelőtt az eljárással. A kriminalisztikát a célszerűség, az eredményre törekvés jellemzi, míg az alkotmányos büntetőjog a társadalom védelme mellett az emberi jogok oltalmazását szolgálja. Könnyen adódhat tehát a következtetés – nem is alaptalanul –, hogy az eljárási keretek a kriminalisztikai célok korlátozását is jelentik. A büntető törvény – így természetesen az eljárási szabályozás is – *Franz von Liszt* szerint az elkövetők Magna Chartája, ami abszolút korlátot jelent az állam-

hatalom számára. (LISZT, 1905) A felderítést megalapozni kívánó kutatások és tételek nem az elkövetők védelmére összpontosítanak.

Van tehát olyan kölcsönhatás, amelynek keretében a kriminalisztika a megszilárdult eljárási szabályokat feszegeti, új, az említett jogvédő funkciót is érintő kezdeményezéseivel. Az emberi tudat tartalmának a megismerésére irányuló törekvések visszavezethetők a tett-büntetőjogtól való eltávolodásra, a megfigyelő-fegyvelmező hatalmi módszerekre, továbbá a kriminalisztikának a megelőzésben vállalt szerepére.

Példaképpen említhető a *hazugságvizsgálat* problémája. Magyarországon a poligráf alkalmazása a nyomozati szakban megengedett, a bíróság előtt már nem. A Német Szövetségi Felsőbíróság (*Bundesgerichtshof*) 1954-ben betiltotta a büntetőeljárásban történő felhasználását, arra hivatkozva, hogy az még a terhelt vagy más személy beleegyezése esetén is sérti az emberi méltóságot, az állam betekintést nyerhetne a vizsgált személy lelkébe, ami nem megengedhető.³

Az Emberi Jogok Európai Bírósága számos ügyben foglalkozott a poligráfos vizsgálat egyes kérdéseivel. A testület gyakorlatából nem vonható le olyan következtetés, hogy a műszeres ellenőrzés ellentétben állna az Emberi Jogok Európai Egyezményének garanciális szabályaival. Az persze magától értetődik, hogy amennyiben legális lehetőség van a hazugságvizsgálatra, úgy azt a tisztességes eljárás követelményeivel összhangban kell alkalmazni. (BUDAHÁZI, 2021: 51–54)

A kriminalisztika tudományát az érdekli, hogy megbízható eredményeket lehet-e elérni a berendezés használatával. Egyes kutatók szerint a megállapítások még a kevésbé fejlett technika bevetése mellett is meghaladják a 80 százalékos validitást, vagyis a valósággal való megegyezést. (BUDAHÁZI, 2021: 64) Ez természetesen nem tekinthető kétséget kizáró bizonyítottságnak, így a poligráf, az annak alkalmazásáról készült szaktanácsadói vélemény nem perdöntő bizonyítási eszköz, de egyéb adatokkal összevetve része lehet az értékelésnek. *Budaházi Árpád és kollégái* rámutattak, hogy nem kizárólag a ma már hagyományosnak tekinthető poligráf, hanem több más hasonló rendeltetésű eszköz is segítheti a felderítés eredményességét. Ígéretesnek, de még nem kellően megbízhatónak tartják e kutatók az agyi ujjlenyomat (*brain fingerprinting*) vizsgálatát. Ez az elmében képződő hullámok alapján közvetlenebb információt képes szolgáltatni a vizsgált személy tudattartalmáról. Egy amerikai eset bemutatásával arra is rámutattak, hogy a módszer az ártatlanság bizonyítására is alkalmas lehet, ami egyébként a „hagyományos” poligráfra is igaz a maga validitás-

³ Rechtsprechung BGH, 16.02.1954 – 1 StR 578/53

értéke erejéig. Nyilvánvalóan etikai és alkotmányossági problémákat is felvet az agyi folyamatok vizsgálata. (BUDAHÁZI, 2021: 99–147)

Nem hagyható említés nélkül a *DNS-vizsgálatok* bevezetése, ami forradalmi változást hozott a felderítésben. A múlt század '80-as éveinek közepétől (JEFFREYS et al., 1985a, 1985b) terjedt el – igen gyorsan – ez a módszer, ami teljesen megbízható azonosításra ad lehetőséget ujjenyomat hiányában is. Magyarországon egy 1992-ben elkövetett emberölés nyomozása során alkalmazták először a kriminalisztikai DNS-vizsgálatot. (PÁDÁR et al., 2019) Felmerült a mintavétel alkotmányosságának problémája az adatbankok létrehozása, a terhelő bizonyítékok szolgáltatására kötelezés tilalma, a tisztességes eljárás, valamint a kutatás és lefoglalás törvényessége szempontjából (KAYE, 2001), azonban a bűnüldözés mint közérdek mára már elfogadottá tette a minták begyűjtését és vizsgálatát, az adatbázis használatával együtt. Természetesen ebben az esetben is igaz, hogy a valóság feltárása nem csupán a bűnösség megállapításához, hanem a téves elítélések utólagos orvoslásához is használható. Az említett Innocence Project 243 – 2023 áprilisáig sikeres (tehát jogerősen elítéltek felmentését produkáló) – projektjéből 196 a DNS-összehasonlítás eredményén alapult.⁴ Egyet lehet érteni azzal, hogy az igazság feltárását célzó és arra alkalmas eszközök, módszerek bevetése a szükségesség és arányosság, valamint természetesen a törvényi szabályozás követelményeinek az érvényesítése mellett nem kifogásolható, az igazságosság kiemelkedően fontos értékének a szolgálata miatt.

Hasonló a helyzet a *leplezett eszközök alkalmazásával*. A legsúlyosabb bűncselekmények elkövetésének megelőzése, megakadályozása legitimálhatja a magánéletnek az érintettek tudta nélkül történő megismerését, de csak az alkotmányos követelmények betartása mellett. Azokat szigorúan, a lehetőségeket a minimálisra csökkentve, a kivételesség tudatában és megfelelő ellenőrzés mellett szabad használni. Az Európai Unió szervei tudomásul vették a lehallgatások és egyéb titkos eszközök, módszerek bevetését a garanciák érvényesülése esetén. Annak a felderítés szempontjából vett hasznossága nem vitatható. Az alapvető jogok szükségszerű sérelme miatt azonban feltétel, hogy súlyos bűncselekmény gyanúja álljon fenn, beleértve annak előkészületét is.⁵ Megítélésünk szerint ebbe nem fér bele és kriminalisztikai szempontból sem indokolt a bűncselekmények gyanújának a lehetősége miatti beavatkozás ilyen jogkorlátozó mó-

⁴ <https://innocenceproject.org/exonerations-data/>

⁵ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának (2005) 10. számú ajánlása a különleges nyomozási technikák alkalmazásáról a súlyos bűncselekményekre vonatkozóan, beleértve a terrorizmust, 4. pont.

don. Márpedig a hatályos büntetőeljárás törvény szerint előkészítő eljárás folytatható leplezett eszközök alkalmazásával is, amelynek célja „annak megállapítása, hogy a bűncselekmény gyanúja fennáll-e” (Be. 339–340. §). Ez ténylegesen ellenőrizhetetlenné teszi a beavatkozás indokoltságát (vagyis ellehetetleníti a szükségesség és arányosság elvének alkalmazását).

Érdekes, hogy az előkészítő eljárás részletes szabályait is tartalmazó 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet 96. §-ának (2) bekezdése előírja, hogy az elrendelésről feljegyzést kell készíteni, ami tartalmazza az annak tárgyát képező bűncselekmény megjelölését. Ez elképzelhetetlen legalább az egyszerű gyanú fennállása nélkül, ami pedig a „normál” nyomozás előfeltétele.

Az az igazi veszély, hogy az ilyen beavatkozások még arra irányuló szándék hiányában is a folyamatok befolyásolására alkalmas. A proaktív rendészeti működés iránti igény ezt önmagában indokolja is, azonban a súlyos jogkorlátozások ilyen körülmények között elfogadhatatlanok. Az Alkotmánybíróság a 2/2007. (I. 24). AB határozatában az akkor hatályos büntetőeljárás törvényre vonatkozóan – de nyilvánvalóan általánosíthatóan – meghatározta a titkos adatszerzés feltételeit: az akkor folytatható, ha a nyomozás súlyos, legalább 5 évi szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmény üzletszerűen, bűnszervezetben vagy bűnszervezetben történő, illetőleg fegyveresen elkövetett deliktum gyanúja miatt folyik, beleértve az előkészületet is.

Kriminalisztikai megfontolások is alátámasztják a kivételesség elvárását. Magyarországon történelmi tapasztalat is, hogy a széles körre kiterjedő megfigyeltség, titkos kontroll bizalmatlanságot, félelmet kelt az emberek körében, ami nyilvánvalóan károsan befolyásolja a bűnüldözési munka lakossági elfogadását, nem is beszélve annak támogatásáról.

Nem csupán a titkos módszerek alkalmazása, hanem a mindennapi felderítő és vizsgálati tevékenység is kérdéseket vet fel a krimináltaktika és az alkotmányos büntetőjog alkalmazása körében. Kényes kérdés a *gyanúsított tájékoztatása* az eljárás lehetséges következményeiről. Ha kilátásba helyezik a letartóztatást, néha a családjától, szeretteitől való elválasztás gyötrelmeinek és tartamának a megjelölése mellett, akkor az alkalmas lehet a vallomás befolyásolására, ami egyébként kriminalisztikai szempontból is kerülendő. Ennél még súlyosabban alkotmány-sértő, ha a törvényben nem szabályozott, de a bűnüldözők által kívánatosnak tartott taktikai cél érdekében ténylegesen végrehajtják (őrizet) vagy kezdeményezik a személyi szabadságtól való megfosztást. *Bakonyi Mária és Bárándy Gergely* a német szakirodalom és *Herke Csongor* nyomán „apokrif” letartóztatási okoknak nevezi az ilyen kényszerintézkedéseket. A törvényi szabályozottság alapkövetelmény a jogok korlátozásához. Ebből logikusan következik, hogy a

valójában egyéb megfontolásból végrehajtott vagy javasolt szabadságelvonás a joggal való visszaélést eredményez, ami természetesen elfogadhatatlan (BAKONYI – BÁRÁNDY, 2020: 4; HERKE, 2002: 13–14), kriminalisztikai értéke pedig legalábbis kétes. Mégpedig azért, mert a nyomozó hatóság a saját elképzelései szerinti beismerést vár, gyakran a bűntársakra vonatkozó terhelő nyilatkozattal együtt. Különösen ez utóbbi alkalmas arra, hogy a szorongatott helyzetben lévő, egyébként is a saját maga számára legkedvezőbb döntésben érdekelt gyanúsított „rádolgozzon” a kijelentéseire, esetenként igaztalanul terhelve a többieket, vagy éppen a fő gyanúsítottat.

Elek Balázs – aki egyébként a Debreceni Ítéltábla bírása – a vallomások befolyásolásáról írt művében a Magyar Értelmező Kéziszótárral egyezően úgy határozza meg a befolyás fogalmát, mint valamely irányba térítő hatást (ELEK, 2007: 54). Nyilvánvalóan nem lehet minden hatást kiküszöbölni. A büntetőeljárásban való részvétel – bármilyen minőségben – már önmagában mozgathatja a kihallgatott személyt abban a tekintetben, hogy miről beszéljen, és mit mondjon. A törvénysértő és egyben kriminalisztikailag is kifogásolható befolyásolás az illetőt a nyomozó hatóság – vagy más szerv – által feltételezett igazság irányába próbálja terelni.

Kérdés, hogy a várható nyilatkozat tartalmától függetlenül elfogadható-e kriminalisztikai vagy eljárásjogi, sőt alkotmányos szempontból a gyanúsított befolyásolása annak érdekében, hogy tegyen vallomást. A vallomás bizonyítékként történő felhasználásának lehetőségére való figyelmeztetés már befolyásolja a terhelteket, a tanúknál pedig fő szabály a nyilatkozattételi kötelezettség. Nyilván nem alaptörvénysértő, ha felhívják a terhelteket a nyilatkozattételi kötelezettségükre, hogy hallgatás esetén a védekezés egy fontos lehetőségéről mond le, vagy akár arra, hogy a feltáró jellegű beismerő vallomás nyomatékos enyhítő körülmény. Van azonban erre vonatkozóan is tiltott módszerek, noha a jogellenességet nem mondja ki szó szerint a törvény.

Arról van szó, hogy egyes esetekben a bűncselekménnyel ténylegesen *gyanúsítható személyeket tanúként hallgatja ki* a nyomozó hatóság. Természetesen a figyelmeztetések – a jegyzőkönyv szerint – elhangzanak, egyebek mellett az, hogy nem köteles önmagát bűncselekmény elkövetésével vádolni. A kihallgatott személy az ilyen kérdésekre a válaszadást megtagadhatja. Ha azonban ezt teszi, akkor a rendőr máris fontos információt kapott: a tanú nem beszél valamiről, mert valószínűsíthetően ő követte el a bűncselekményt. Ez a trükközés súlyosan törvénysértő, mert sérti azt a szabályt, ami szerint senki nem köteles saját magára vonatkozóan terhelő bizonyítékot szolgáltatni. *Polt Péter* legfőbb ügyész az Országgyűlés 2015. március 30-i ülésnapján kijelentette: aki potenciális gyanúsított,

az nem hallgatható ki tanúként, ez mindenfajta emberi jognak ellentmond. Ez így is van. Sajnos az igazságszolgáltatás gyakorlata nem elég határozott az ilyen módon, az elkövetéssel gyanúsítható személy tanúkihallgatása útján szerzett bizonyítékok kizárását illetően. A Szegedi Ítéltábla például az elsőfokú bíróság álláspontunk szerint helyes döntésével szemben leszögezte:

„nem osztotta a másodfokú bíróság a törvényszék azon álláspontját sem, hogy amiatt is aggályos ezen tanúvallomások figyelembevétele, mert a III., IV., V. r. vádlottakat ekkor már gyanúsítottként lehetett volna kihallgatni, ennek ellenére tanúkénti kihallgatásukra került sor. Azt, hogy a nyomozó hatóság ekkor még – akár nyomozástaktikai szempontból – ezen személyek tanúkihallgatását találta megalapozottnak, nem jelenti azt, hogy ezen vallomások ne lennének értékelhetőek. [...] Ilyen nyomozástaktikai szempont érvényesítése a kifejtettek szerint nem lehet törvényes, bár a konkrét ügy megoldásához valóban segítséget nyújthat.”

A gyanúsított tanúkihallgatása mellett a megtévesztő módszerekhez sorolható a *taktikai blöff*. Ez valótlán, vagy legalábbis félrevezető közlést jelent, ami a kihallgatott vagy más személyt arra ösztönzi, hogy a saját érdekében olyan nyilatkozatot tegyen, ami előréviszi a nyomozást. Természetesen mindenképp a beismerés kieszközlése a cél. A hatályos törvény szerint sem a tanúnak, sem a terheltnek nem tehető fel olyan kérdés, ami valótlán tény állítását foglalja magában. Törvényesen tehát nem lehet a kihallgatott személyt (tipikusan a terheltet) a valóságot eltorzítva így kérdezni: „A többiek már beismerő vallomást tettek, kíván Ön is?” A jogsértés megkerülhető a hamis tény állításának a kérdéstől való elválasztásával. A lényegen ez – vagy más megkerülő módszer – nem változtat: a kihallgatott személyt megtévesztéssel veszik rá arra, hogy terhelő bizonyítékot szolgáltatson, tipikusan saját maga ellen. Kovács Lajos és szerzőtársai a már hivatkozott *Emberölések nyomozása* című munkájukban (2022) a meggyilkolt Szláv Bulcsú holttestének megtalálását hozták fel pozitív példaként a blöff sikeres alkalmazására. Általánosságban azt lehet mondani, hogy a nyomozók részéről megvalósuló félrevezetést nem veti el egyértelműen a krimináltaktika tudománya, noha az az önvádolás közvetlen vagy közvetett helyzetét idézi elő. Az utóbbira példa W. László esete, aki a blöff hatására el akarta vinni Szláv Bulcsú holttestét a rejtkehelyéről. Ebből nem következik, hogy magát az emberölést is ő követte el, de mindenképp segítette a nyomozást.

A kriminológia nézőpontja

Szó volt már a kriminalisztika és a büntetőjog kapcsolatáról, indokolt a kriminológia oldaláról is értékelni a bűnfelderítés tudományában végbement fejlődést. A két diszciplína közötti különbség ebből a szempontból úgy ragadható meg, hogy mindegyikük a bűnözéssel szembeni küzdelem szolgálatában áll, de a kriminalisztika kétségkívül gyakorlatiasabb, az elkövetők megtalálására, a tényállás tisztázására, valamint a bizonyításra fókuszál amellet, hogy a megelőzés terén is növekvő szerepre tett szert. Olyan eszközöket és módszereket bocsátott a gyakorlat rendelkezésére, amelyek képesek a klasszikus célt: a bűncselekmények gyors és elkerülhetetlen leleplezését szolgálni. Nem vitatható, hogy ez előmozdítja a prevenció eredményességét mind egyéni, mind pedig társadalmi szinten. A kriminológia az okok kutatásával és a társadalmi összefüggések megismerésével kíván hozzájárulni a kriminalitás elleni küzdelem sikeréhez. A kétfajta megközelítés természetesen nem zárja ki egymást, általában nem is nevezhetők ellentétesnek. Vannak azonban olyan kérdések, amelyekre eltérő válaszok születnek az egyébként rokon tudományágakban.

A kriminalisztika számára egyértelmű, hogy a bűncselekmények ellen fel kell lépni, azokat fel kell deríteni, a bizonyítékokat pedig az igazságszolgáltatás rendelkezésére bocsátani. Elmondható – a kriminalisták megbántásának a legcsekélyebb szándéka nélkül –, hogy a kriminológia szélesebb összefüggésben közelíti meg a kriminalitás problémáit. Példaképpen említhető az áldozatok szerepének a vizsgálata, ami kevésbé jellemző a felderítést célzó kutatásokra. Ugyanakkor például a tettesek és sértettek helyzetének nagyfokú hasonlóságára vonatkozó kriminológiai (viktimológiai) tétel nyilvánvalóan hasznosítható gondolatokkal segíti a kriminalisztikai erőfeszítéseket is.

Noha teljesen egyöntetű véleményről távolról sem beszélhetünk, e tanulmány szerzőjének az a határozott álláspontja, hogy a kriminológia a másik tudományhoz képest árnyaltabban, a társadalmi okok és hatások nyitottabb értékelésével kezeli a kriminalitás kérdéseit, legalábbis ez így volna helyes. Egy korábbi írásunk egészen odáig elment, hogy behatárolt körben, a jelenség általános megítélését nem megkérdőjelezve egyenesen a bűnözés hasznáról értekezünk. Az egyik pozitív hatást éppen abban láttuk, hogy az elkövetők és a bűnüldözők közötti szükségszerű interakció ösztönzi a kriminalisztikai eszközök, módszerek tökéletesítését, fejlesztését. A cselekmények megvalósításához esetenként magas fokú – például számítástechnikai – ismeretekre van szükség, ezekből is sokat hasznosíthat a felderítés.

Fontos a bűnözés alakulásának a kritikai szerepe: hasznos következtetéseket lehet levonni belőle a jogalkotásra és a kriminálpolitikára, de más döntéshozási folyamatokra is. (KORINEK, 2023a: 67–80)

A kriminalisztikai és kriminológiai felfogás nem azonos az eljárásokban részt vevő személyekhez való viszonyt illetően. Az előbbi a konkrét felderítési célokhoz igazodva szorgalmazza a törvényes lehetőségek keretei között megvalósuló, de az érintetteket az ügyek megoldásából – legalább részben – kirekesztő módszereket. Példaképpen lehet említeni a leplezett eszközök alkalmazását, vagy akár a taktikai blöff bevetését. Ezzel szemben a kriminológiában ma már széles körben elfogadott, hogy a nyomozó hatósággal és egyéb szervezetekkel kapcsolatba kerülő emberek megbecsülése, méltóságuk maximális tiszteletben tartása nem csupán alkotmányos, hanem szakmai szempontból is eredménnyel kecsegtet az elidegenítő eljárások túlzásba vitelével szemben. Az elkövetőktől természetesen nem várható az önleplezés, de az eljárásban komolyan vett, érdemi válaszokat kiváltó részvételük azonban igen. (PEPINSKY, 1897; TYLER, 2003) A társadalmi hatás azonban szélesebb körre terjed ki. A tanúk és más résztvevők is megtapasztalják a bűnüldöző és igazságszolgáltatási szervek magatartását. A nyilvánosság követelményénél fogva pedig rajtuk kívül is sokak számára közvetíti a hatalom – kívánatos esetben – az emberek megbecsülésének az értékét. Így alakulhat ki az a kölcsönös bizalom, ami az eredményes munka érdekében feltétlenül szükséges. Erre épül az eljárási igazságosság koncepciója, ami a kutatások szerint hatékonyan képes hozzájárulni a bűncselekmények megelőzéséhez, de természetesen a felderítés szempontjából sem közömbös, hogy az eljárásban érintett személyeket – a terhelteket természetesen a pozíciójuk és érdekeik tiszteletben tartása mellett – a felderítés, valamint az igazságszolgáltatás partnerként tudja-e megszólítani. A tudományos vizsgálatok megerősítették, hogy még a kedvezőtlen döntések elfogadottsága is nagyobb, ha az érintettek tudják: komolyan vették, nem tárgyának, leküzdendő célpontnak tekintették őket. Az eljárási igazságosság tana az egyik legígéretesebb koncepció a bűnözés kezelése terén. A bemutatott példák jelzik, hogy a kriminalisztika még nem teljesen fogadta be ezt a felfogást, pedig érdemes volna olyan – főleg krimináltaktikai – módszereken gondolkodni, amik az együttműködésre épülnek az információk kényszerrel, titkos eszközökkel, vagy éppen megtévesztéssel történő megszerzésére való törekvés helyett.

Felhasznált irodalom

- BAKONYI M. – BÁRÁNDY G. (2020): A letartóztatás mint a vallomás befolyásolásának meg nem engedett módszere. *Büntetőjogi Szemle*, 1. szám, 3–12. https://ujbtk.hu/wp-content/uploads/lapszam/BJSz_202001_3-12o_BakonyiBarandy.pdf
- BECCARIA, C. (2012): *A bűnökről és a büntetésekről*. Gödöllő: Attraktor.
- BECK, U. (2003): *A kockázat-társadalom – Út egy másik modernitásba*. Budapest: Századvég.
- BERTA S. (2018): Hatalmasat hibázott a kínai arcfelismerő rendszer. *SG.hu*, november 26. <https://sg.hu/cikkek/it-tech/134076/hatalmasat-hibazott-a-kinai-arcfelismero-rendszer>
- BRUGGER, W. (2000): Vom unbedingtem Verbot der Folter zum bedingten Recht auf Folter? *JuristenZeitung*, 55(4), 165–216. <http://www.jstor.org/stable/20825265>
- BUDAHÁZI Á. (szerk.) (2021): *A műszeres vallomás-ellenőrzés fejlődési irányjai*. Budapest, Ludovika. https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/20.500.12944/16246/A_muszeres_vallomasellenorzes_fejlodesi_iranyjai.pdf?sequence=6&isAllowed=y
- DESHOWITZ, A. M. (2002): *Why Terrorism Works*. New Haven–London: Yale University Press.
- ELEK B. (2007): *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban*. Doktori (PhD) értekezés. Miskolc: Miskolci Egyetem ÁJK Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. http://193.6.1.94:9080/jetspeed/documents/document_5549_section_1139.pdf
- FENYVESI Cs. (2016): Az ősröbbanástól a modern kriminalisztikáig. A kriminalisztika alaptudományi és történeti vázlata, *Magyar Rendészet*, 16. évf., 4. szám, 13–27. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/view/2327/1595>
- FENYVESI Cs. (2021a): A felismerésre bemutatások hibái. *Iustum Aequum Salutare*, 17. évf., 4. szám, 25–39. https://ias.jak.ppke.hu/20214sz/02_FenyvesiCs_IAS_2021_4_converted.pdf
- FENYVESI Cs. (2021b): A kriminalisztika bűnmegelőzési funkciója. *Belügyi Szemle*, 69. évf., 10. szám, 1759–1769. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2021.10.5>
- FENYVESI Cs. (2022): A ténytudományos kriminalisztika segítő testvérei. In: CZINE Á. (szerk.): *Király Tibor emlékkötet*. Budapest: ORAC, 142–153.
- FINSZTER G. (2020): A kriminalisztika ígérete. *Magyar Tudomány*, 181. évf., 5. szám, 591–603. <http://dx.doi.org/10.1556/2065.181.2020.5.3>
- FOUCAULT, M. (1990): *Felügyelet és büntetés (a börtön története)*. Budapest: Gondolat.
- HERKE Csongor (2002): Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján, *Jogtudományi Közlöny*, 57. évf., 1. szám, 13–26.

- IPCC (2006): *Stockwell One – Investigation into the Shooting of Jean Charles de Menezes at Stockwell Underground Station on 22 July 2005*. London: Independent Police Commission. http://news.bbc.co.uk/1/shared/bsp/hi/pdfs/08_11_07_stockwell1.pdf
- JEFFREYS, A. J. – WILSON, V. – THEIN, S. L. (1985a): Hypervariable ‘Minisatellite’ Regions in Human DNA. *Nature*, 314(6006), 67–73. <https://doi.org/10.1038/314067a0>
- JEFFREYS, A. J. – WILSON, V. – THEIN, S. L. (1985b): Individual Specific ‘Fingerprints’ of Human DNA. *Nature*, 316(6023), 76–79. <https://doi.org/10.1038/316076a0>
- KAYE, D. H. (2001): The Constitutionality of DNA Sampling on Arrest. *Cornell Journal of Law and Public Policy*, 10, 456–509.
- KORINEK L. (2023a): A bűnözés haszna. In: Korinek L.: *Paradoxonok a kriminológiában*. Budapest: ORAC, 67–80.
- KORINEK L. (2023b): Az ártatlanság féjelme. In: KORINEK L.: *Paradoxonok a kriminológiában*. Budapest: ORAC, 126–128.
- KOVÁCS L. – BÓI L. – GIRHINY K. (2022): *Emberölések nyomozása*. Budapest: Ludovika.
- LISZT, Franz von (1905): *Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge*. Berlin: J. Guttentag.
- PÁDÁR Zs. – KOVÁCS G. – NOGEL M. – CZEBE A. – ZENKE P. – KOZMA Zs. (2019): Genetika és bűnüldözés – Az igazságügyi célú DNS-vizsgálatok első negyedszázada Magyarországon I. *Beliügyi Szemle*, 67. évf., 12. szám, 7–34. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2019.12.1>
- PEARSALL, B. (2010): Predictive Policing: The Future of Law Enforcement? *National Institute of Justice Journal*, 266(1), 16–19. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/230414.pdf>
- PEPINSKY, H. E.(1987): A Criminal Defendant’s Sense of Justice, *Australian Journal of Law and Society*, 4, 42–60. <https://classic.austlii.edu.au/au/journals/AUJLawSoc/1987/7.html>
- PETRÉTEI D. (2021): A bűnfelderítés előzményei. *Magyar Rendészet*, 21. évf., 4. szám, 133–153. <http://dx.doi.org/10.32577/mr.2021.4.7>
- SSCI (2014): *Report of the Senate Select Committee on Intelligence Committee Study of the Central Intelligence Agency’s Detention and Interrogation Program*. Washington D.C.: U.S. Senate Select Committee on Intelligence. <https://www.congress.gov/113/crpt/srpt288/CRPT-113srpt288.pdf>
- TYLER, T. R. (2003): Procedural Justice, Legitimacy, and the Effective Rule of Law. *Crime and Justice*, 30, 283–357. <http://www.jstor.org/stable/1147701>